

Валентина БОНЯК

професор кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна,
доктор юридичних наук, професор

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Автором здійснена спроба розкрити основні напрямки діяльності Української держави із захисту прав дітей в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України. Реалізація такого захисту в умовах існуючих викликів потребує значних зусиль державних органів, міжнародної спільноти, громадськості, наукового загалу, бо ж за період військових дій кожна українська дитина зазнала порушень практично всіх законодавчо закріплених прав. Найтрагічнішим є те, що ворог здійснив замах на майбутнє нашої держави, на її генетичний фонд: станом на 5 грудня поточного року від військової агресії російської федерації уже загинуло 443 дитини, понад 850 дітей отримали поранення та більше 13 028 дітей було депортовано [1]. Найбільше постраждалих дітей у Донецькій, Харківській, Київській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій, Чернігівській областях. Діти – це скарб суспільства і одночасно найбільш уразлива категорія населення, що потребує захисту від вербування з боку збройних сил, від торгівлі людьми, незаконного усиновлення, сексуальної експлуатації та розлучення з сім'ями [2].

Законодавець визначив:

1) сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (ч. 3 ст. 51 Конституції України) [3];

2) охорона дитинства є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні законодавством встановлено основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини (Преамбула до Закону України «Про охорону дитинства»);

3) охорона дитинства є системою державних та громадських заходів, які спрямовані на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав (ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства») [4].

Ці законодавчі положення відіграють суттєву роль при захисті прав та інтересів дитини. Водночас, сучасні умови правового режиму воєнного стану вимагають нових підходів до охорони і захисту прав дітей включно і законодавчого врегулювання ряду тих питань, які не виникали і не могли існувати у мирний час. Зокрема, суб'єктом законотворчості:

1) внесено зміни до Закону України «Про охорону дитинства»: а) ст. 19 «Право на освіту» доповнено частиною чотирнадцятою про державну цільову підтримку постраждалих (включно і від війни) дітей, які навчаються за денною формою навчання у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти – до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у державних та комунальних закладах освіти; б) ст. 30¹ «Захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів» доповнено новою частиною про законних представників дітей, зарахованих/влаштованих на цілодобове перебування до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування, влаштованих у сім'ю патронатних вихователів у разі їх переміщення [4].

2) Кабінетом Міністрів України затверджено Порядок тимчасового переміщення (евакуації) та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування;

3) прийнято постанови Кабінету Міністрів України: від № 349 від 22 березня 2022 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану»; № 405 від 05.04.2022 про запровадження спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення; №581 від 10 травня 2022 р. «Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя»; № 940 від 23.08.2022 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації» та ін.

Також з перших днів дії Указу Президента України № 64/2022 від 24.02. 2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» Українським Урядом було створено Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану (Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 № 302). Його завданням визначено координацію роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо евакуації, забезпечення прав дітей-сиріт під час воєнного стану, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли

18-річного віку та проживають або зараховані до закладів різних типів, в тому числі дітей з інвалідністю; дітей, які не мають такого статусу (включно й з інвалідністю), але проживають/зараховані до закладів різних типів чи виховуються в сімейних формах виховання або ж влаштовані до сімей патронатних вихователів тощо [5].

За сприяння цього штабу вже в перші місяці війни було евакуйовано 272 заклади; переміщено у більш безпечні регіони 6506 дітей (включно понад 4 тисячі за кордон), а на одному з останніх засідань Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану під головуванням керівника Офісу Президента А. Єрмака прийнято рішення про початок діалогу з міжнародними організаціями та світовими майданчиками щодо сприяння у встановленні даних про дітей, які були депортовані чи вивезені до росії й на тимчасово окуповані території [6].

Однією з вагомих проблем є і залишається примусова депортація дітей. До вирішення цього важливого питання має долучитись як Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, так і інші державні органи та посадові й службові особи органів місцевого самоврядування держави. За свідченням Голови Луганської ОВА С. Гайдая, станом на кінець листопада 2022 року окупаційна адміністрація Луганської області відзвітувала про те, що 15 тисяч дітей віком від 2 до 17 років пройшли поглиблений медогляд, який нібито засвідчив, що 70 % із них потребують допомоги. Під прикриттям «терміново потрібної спеціальної медичної допомоги» дітей масово вивозять з окупованої території Луганщини в Чеченську республіку для так званого «патріотичного виховання» і, на превеликий жаль, указаних випадків на Луганщині вже більше сотні [7]. Не залишається осторонь цих проблем Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – для недопущення випадків насильної передачі дітей з однієї людської групи в іншу, їх незаконної передачі на усиновлення та сприяння поверненню дітей ним направлені звернення до Комітетів ООН з прав людини та з прав дитини, Міжнародного Товариства Червоного Хреста та інших інституцій, проводяться особисті зустрічі із представниками вказаних організацій.

З перших місяців війни Офіс Президента України спільно з ЮНІСЕФ та Міністерством соціальної політики України для допомоги дітям, які опинилися у воєнний час у складних ситуаціях, створив Telegram-бот «Дитина не сама». У боті є вкладення для подання заяви громадянами України та іноземними організаціями, які бажають тимчасово прихистити дитину або групи українських дітей. Для того щоб під час війни прихистити дитину без батьківського піклування, родина (особа) повинна відповідати певним критеріям, які можна перевірити безпосередньо у боті. Додатково особам, що прихистили дитину, пропонується пройти онлайн-навчання з улаштування, адаптації та догляду за дитиною. Нині українці подали вже понад 18 000 заявок, щоб тимчасово прихистити дитину і число таких

бажаючи зростає щодня [8].

Важливим у плані забезпечення належного захисту прав дітей є і той факт, що 1 серпня 2022 року в Україні запрацював державний портал розшуку дітей «Діти війни» – інформаційна платформа, на якій щоденно: а) оновлюються дані про постраждалих внаслідок повномасштабної агресії російської федерації проти України дітей (зниклих безвісти, поранених, депортованих та ін.); б) громадяни мають змогу отримати поради, консультації й подати заяву щодо депортації або зникнення дитини.

Отже, повномасштабні військові дії російської федерації проти нашої держави та умови правового режиму воєнного стану викликали до життя суттєві зміни у напрямку захисту прав дитини як одного з найбільш пріоритетних у державі, які і в подальшому мають повинні бути пов'язаними з удосконаленням:

- законодавчого врегулювання суспільних відносин у цій сфері;
- діяльності Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану в напрямку розпочатого діалогу з міжнародними організаціями та світовими майданчиками щодо повернення в Україну дітей, які були депортовані чи вивезені до росії й на тимчасово окуповані території, сприяння у встановленні даних про таку категорію населення;
- роботи Telegram-боту «Дитина не сама» та інформаційної платформи державного порталу розшуку дітей «Діти війни».

1. В Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії рф 443 дитини загинуло та понад 853 отримали поранення. URL. <https://www.0552.ua/news/3508683/v-ukraini-vnaslidok-povnomasstabnoi-zbrojnoi-agresii-rf-443-ditini-zaginulo-ta-ponad-853-otrimali-poranenna>.

2. Конституція України Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р.№ 254к/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> .

3. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

4. Уряд створив координаційний штаб для захисту прав дітей в умовах воєнного стану. URL. <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-stvoriv-koordinacijnij-shtab-dlya-zahistu-prav-ditej-v-umovah-voennogo-stanu>.

5. Треба привернути увагу світу до долі незаконно вивезених у Росію українських дітей – Андрій Єрмак на засіданні Координаційної ради з питань захисту дітей. URL : <https://www.president.gov.ua/news/treba-privernuti-uvagu-svitu-do-doli-nezakonno-vivezenih-u-r-79037>.

6. Гордієнко В. Окупанти викрадають дітей з Луганщини: їх везуть в Чечню і виховують там убивць . URL. <https://www.unian.ua/war/vikradennya-ditej-z-ukrajini-okupanti-vivozyat-ditej-luganshchini-v-chechnyu-i-vihovuyut-z-nih-ubivc-video-12070068.html>.

7. Дробязко К. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану. URL. <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html>